

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

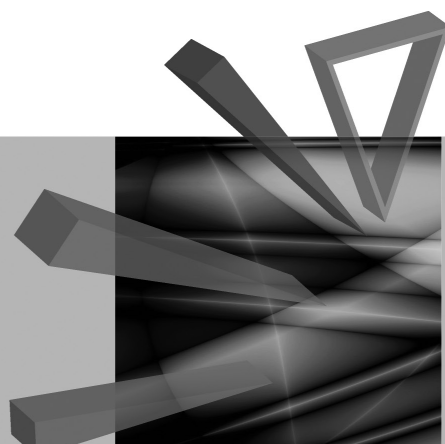
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

267

Handel i inwestycje w semiglobalnym otoczeniu

Tom 1

Redaktorzy naukowi

**Jan Rymarczyk, Małgorzata Domiter,
Wawrzyniec Michalczyk**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Jarosław Kundera, Leon Olszewski, Zdzisław Puślecki,
Kazimierz Starzyk, Krystyna Żołądkiewicz

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska, Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-235-2 (całość)

ISBN 978-83-7695-239-0 t. 1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Łukasz Ambroziak: Handel wewnątrzgałęziowy państw Grupy Wyszehradzkiej na przykładzie przemysłu motoryzacyjnego	11
Eric Ambukita: Wielkie gospodarki wschodzące – nowi partnerzy gospodarczy krajów Afryki	25
Anna Barwińska-Małąjowicz: Inwestycje w kapitał ludzki w kontekście <i>brain waste</i>	37
Daša Belkovicsová: Theoretical models of financing tertiary education and its application on example of Slovakia.....	48
Mateusz Benedyk: Wpływ banków centralnych na inwestycje od czasu wybuchu kryzysu finansowego.....	54
Zbigniew Bentyn: Wpływ rozwiązań informatycznych na zmianę zachowań nabywczych klientów oraz rozwiązań logistycznych przedsiębiorstw handlowych.....	63
Joanna Bogolebska: Zarządzanie rezerwami walutowymi Chin – problemy i wyzwania.....	73
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: Rola ładu korporacyjnego w przeciwdziałaniu manipulacjom na globalnych rynkach kapitałowych .	84
Ignacy H. Chrzanowski: Economics and politics of foreign direct investment. Is it beneficial for the recipient countries?.....	96
Anna Chrzęściewska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Indii.....	110
Małgorzata Czarnas: Rozwój korporacji transnarodowych na przykładzie Amazon.com.....	121
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziewska: PKB i handel państw transformacji w czasie kryzysu gospodarczego	130
Katarzyna Czech: Realizacja celów Strategii Europa 2020 – Polska na tle wybranych krajów UE	140
Tomasz Dorożyński: Znaczenie funduszy strukturalnych Unii Europejskiej dla polskich regionów.....	151
Kamila Drelich: Controlling projektów jako narzędzie współpracy wewnętrzkoncernowej.....	162
Agnieszka Dybizbańska: Konkurencyjność państw strefy euro w kontekście kryzysu gospodarczego.....	170
Katarzyna Dymitrow: Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy Indii	180

Po-Kai Fang: Taiwan's strategy of integrating into global and regional economy	190
Bartosz Fortuński: Proekologiczne podejście do energetyki i jej wpływ na handel zagraniczny Unii Europejskiej	200
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Handel Maquiladora w kontekście obecnego kryzysu gospodarczego	210
Jadwiga Gierczycka: Wpływ kryzysu w strefie euro na sytuację gospodarczą Polski	221
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Kraje rozwijające się w ramach rundy WTO z Doha	230
Bohdan Jeliński: Rekonfiguracja gospodarki globalnej (dynamika, mechanizmy, struktury)	241
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Świącicka: Potencjał rozwojowy (inwestycyjny) MŚP na terenie województwa łódzkiego	253
Barbara Klimas: Inwestycje w kapitał wiedzy jako wyzwanie dla polityki państwa w globalizującej się gospodarce	260
Szymon Kłopocki: Lokalna i globalna współpraca firm w klastrze	272
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w latach 2007-2010	282
Aneta Kosztowniak: Przepływy BIZ i zmiany struktury akumulacji kapitału a wzrost gospodarczy w krajach wschodzących i rozwijających się	295
Anetta Kuna-Marszałek: Rola ekoinnowacji w strategii działania przedsiębiorstw na przykładzie systemów zarządzania środowiskiem	309
Jarosław Kuśpit: Rozwój stosunków gospodarczych z zagranicą krajów byłego ZSRR	320
Andżelika Kuźnar: Dobra niematerialne oparte na wiedzy jako czynnik wzrostu innowacyjności Unii Europejskiej	330

Summaries

Łukasz Ambroziak: Intra-industry trade of the Visegrad Countries: the case of automotive industry	24
Eric Ambukita: Big emerging economies – new economic partners for African countries	36
Anna Barwińska-Małajowicz: Investments in human capital in the context of “brain waste”	46
Daša Belkovicsová: Teoretyczne modele finansowania szkolnictwa wyższego i ich zastosowanie na przykładzie Słowacji	53
Mateusz Benedyk: Influence of central banks policies on investments since the financial crisis	62

Zbigniew Bentyn: The impact of information solutions on the change of customers' behavior and trading companies logistics.....	72
Joanna Bogolebska: Management of foreign reserves in China – problems and challenges.....	83
Magdalena Broszkiewicz, Paweł Broszkiewicz: The role of corporate governance in solving the problem of manipulations on the global capital markets.....	95
Ignacy H. Chrzanowski: Ekonomiczne i polityczne aspekty zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Czy są one korzystne dla odbiorców?.....	109
Anna Chrzęściewska: Foreign Direct Investment outflows from India.....	120
Małgorzata Czarnas: Development of transnational corporations on the example of Amazon.com.....	129
Elżbieta Czarny, Jerzy Menkes, Katarzyna Śledziwska: GDP and trade of transformation countries in the time of the economic crisis.....	139
Katarzyna Czech: Implementation of goals of the Europe 2020 strategy – Poland compared to selected EU countries.....	150
Tomasz Dorożyński: The role of EU structural funds for regions in Poland..	161
Kamila Drelich: Controlling of projects as the instrument of intercompany cooperation.....	169
Agnieszka Dybizbańska: Competitiveness of the euro zone countries in the context of economic crisis.....	179
Katarzyna Dymitrow: The influence of direct foreign investments on the economic development of India.....	189
Po-Kai Fang: Tajwan: globalna i regionalna strategia integracji ekonomicznej.....	199
Bartosz Fortuński: Environmental approach to energy and its impact on foreign trade of the European Union.....	209
Joanna Garlińska-Bielawska, Magdalena Opiola: Trade under Maquiladoras in conjunction with the current economic crisis.....	220
Jadwiga Gierczycka: Impact of the crisis in the euro zone on the economic situation of Poland.....	229
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski: Developing countries in the WTO Doha round.....	240
Bohdan Jeliński: Global economy reconfiguration.....	252
Bogusław Kaczmarek, Katarzyna Święcicka: An investment potential of SME in the area of Łódź Voivodeship.....	259
Barbara Klimas: Investments in knowledge capital as a challenge for the state policy in the globalizing economy.....	271
Szymon Kłopocki: Local and global firm cooperation in clusters.....	281
Irena Kociszewska, Monika Kamińska: Foreign direct investments in Poland between 2007-2010.....	294

Aneta Kosztowniak: FDI flows and changes of structure of capital accumulation vs. economic growth in the emerging and developing countries.....	308
Anetta Kuna-Marszalek: The role of eco-innovations in business strategy as an example of environmental management systems	318
Jarosław Kuśpit: The development of economic relations with foreign countries of the former USSR	329
Andżelika Kuźnar: Intangibles based on knowledge as a factor of the innovation growth of the European Union	339

Jarosław Kuśpit

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ROZWÓJ STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH Z ZAGRANICĄ KRAJÓW BYŁEGO ZSRR

Streszczenie: Celem badawczym tego opracowania jest charakterystyka rozwoju stosunków gospodarczych z zagranicą krajów byłego ZSRR. Podjęta zostanie także próba oceny zakresu i charakteru powiązań z gospodarką światową. Dla realizacji celu przeprowadzono analizę opisową podstawowych wskaźników gospodarczych charakteryzujących stosunki krajów WNP z zagranicą. Wskazano także na główne tendencje występujące w wymianie handlowej analizowanych krajów oraz czynniki wpływające na kształtowanie się tych zmian.

Słowa kluczowe: Wspólnota Niepodległych Państw, handel zagraniczny, eksport, import, zagraniczne inwestycje bezpośrednie.

1. Wstęp

W grudniu 1991 r. prezydenci Rosji, Ukrainy i Białorusi podpisali tzw. układ białowieski o rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i powstaniu Wspólnoty Niepodległych Państw. W skład struktur WNP weszły państwa powstałe na bazie byłych republik związkowych z wyjątkiem krajów nadbałtyckich. Obok istotnych skutków politycznych i militarnych wydarzenia te wywołały poważne konsekwencje gospodarcze. W okresie Związku Radzieckiego na poziomie republik możliwości prowadzenia suwerennej polityki w zakresie relacji z zagranicą były bardzo ograniczone. Państwa powstałe po rozpadzie ZSRR musiały dokonać radykalnych zmian w funkcjonowaniu swoich gospodarek także w zakresie ich związków z zagranicą. Należało utworzyć niezbędne struktury instytucjonalne i przyjąć regulacje prawne. Trzeba było także ułożyć nowe stosunki umowne z zagranicą. Problemem dla większości krajów była również siła związków gospodarczych, które występowały w okresie Związku Radzieckiego.

Niniejsze opracowanie ma na celu charakterystykę rozwoju stosunków gospodarczych z zagranicą krajów byłego ZSRR. Podjęta zostanie także próba oceny zakresu i charakteru powiązań z gospodarką światową. Jak się wydaje, okres dwudziestu lat, jakie minęły od powstania nowych państw, stanowi wystarczającą perspektywę dla takiej oceny. Autor poddał analizie głównie dane statystyczne z ostatnich lat,

wychodząc z założenia, że pokazują one skumulowane konsekwencje zmian, które następowały w ciągu całego okresu. Dla realizacji tak sformułowanego celu posłużono się analityczno-opisowymi metodami badawczymi. Należy nadmienić, że analiza dotyczy gospodarek krajów powstałych po rozpadzie ZSRR, ale z wyłączeniem Estonii, Litwy i Łotwy, które od początku deklarowały wolę rozwoju stosunków z Europą Zachodnią, czego formalnym wyrazem stało się ich członkostwo w Unii Europejskiej (2004 r.).

Podjmując próbę określenia najważniejszych zjawisk cechujących obecną sytuację krajów byłego ZSRR, nie można pominąć konsekwencji wydarzeń sprzed dwóch dekad, gdyż wpływały one w przeszłości i w znacznej mierze wpływają obecnie na gospodarki tych krajów i stan ich stosunków z zagranicą.

Jako najważniejsze konsekwencje gospodarcze rozpadu ZSRR należy wskazać:

1. Skutki podziału pracy, jaki istniał w Związku Radzieckim pomiędzy gospodarkami poszczególnych republik. Ponieważ dokonywał się on na podstawie centralnych planów i miał często przesłanki polityczne, to nie prowadził do rozwoju specjalizacji na bazie rzeczywistej konkurencyjności gospodarek oraz rachunku ekonomicznego. Produkcja wytwarzana w republikach znajdowała łatwy zbytny na rynkach niedoboru podaży, jakimi były rynki ZSRR i krajów RWPG. Rozpad Związku Radzieckiego i zmiana zasad handlu spowodowała, iż produktom eksportowym trudno było konkurować na rynkach światowych. W stosunkowo najlepszej sytuacji były kraje dysponujące zasobami surowców, ponieważ popyt na nie zgłaszały gospodarki krajów wysoko rozwiniętych.

2. Specjalizacja gospodarek republik prowadziła także do utrwalania tradycyjnych struktur gospodarczych, a często te struktury zniekształcała. Po uzyskaniu niepodległości gospodarki części krajów nie mogły samodzielnie funkcjonować i rozwijać się, ponieważ nie miały rozwiniętych wielu sektorów. Przy niskiej konkurencyjności międzynarodowej ich oferty eksportowej powodowało to poważne problemy gospodarcze.

3. Konsekwencją powyższych czynników było utrzymujące się uzależnienie większości gospodarek od utrzymywania ścisłych relacji gospodarczych z Rosją. Wynikało ono z jednej strony z konieczności importu nośników energii, z drugiej natomiast rynek rosyjski był często jedynym, na który trafiał eksport tych krajów.

4. Rozpad ZSRR uwidocznił także duże zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego pomiędzy republikami.

5. Ujawniły się na nowo fundamentalne różnice religijne i kulturowe pomiędzy byłymi republikami. Odżyły także tłumione przez kilkadziesiąt lat konflikty na tle narodowościowym, jak na przykład wojna Azerbejdżanu i Armenii o Górski Karabach.

6. Pomimo formalnego rozpadu ZSRR Rosja nie zrezygnowała ze swej dominującej pozycji w regionie w znaczeniu zarówno politycznym, jak i gospodarczym.

2. Charakterystyka sytuacji gospodarczej krajów byłego ZSRR

Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne prezentują się w ostatnich latach pozytywnie w większości analizowanych gospodarek. Przeważająca część państw Wspólnoty notowała w latach 2005-2008 średnioroczne tempo wzrostu gospodarczego znacznie powyżej średniej światowej¹. Spadek dynamiki rozwoju wystąpił w 2009 r. i miał związek z kryzysem światowym. Powrót do pozytywnych tendencji wzrostu nastąpił już w roku 2010. Szczegółowe dane w tym zakresie zawiera tab. 1.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki makroekonomiczne krajów byłego ZSRR w 2010 r.

Kraj	PKB w mln USD	PKB <i>per capita</i> w mln USD	Tempo wzrostu PKB w %	Stopa inflacji (CPI) w %	Stopa bezrobocia w %
Armenia	9 371,0	3 031,0	2,1	9,4	6,9
Azerbejdżan	51 774,0	5 722,0	5,0	5,7	6,1
Białoruś	54 713,0	5 765,0	7,6	7,7	0,7
Gruzja	11 667,0	2 620,0	6,4	7,1	16,9 ^a
Kazachstan	149 058,0	9 136,0	7,3	7,1	5,5
Kirgistan	4 616,0	860,0	-1,4	8,0	8,4
Mołdowa	5 809,0	1 631,0	6,9	7,4	6,5
Rosja	1 479 819,0	10 440,0	4,0	6,9	7,5
Tadżykistan	5 640,0	820,0	3,8	6,4	7,4 ^a
Turkmenistan	21 074,0	3 967,0	9,2	0,1	b.d.
Ukraina	137 929,0	3 007,0	4,2	9,4	8,8
Uzbekistan	38 982,0	1 384,0	8,5	7,4 ^a	0,3 ^b

^a – dane dla roku 2009; ^b – dane dla roku 2007; b.d. – brak danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: <http://stat.wto.org/CountryProfiles.htm> – baza danych Światowej Organizacji Handlu (data pobrania 14.03.2012), www.data.worldbank.org – baza danych Banku Światowego (data pobrania 17.03.2012), www.mg.gov.pl – *Współpraca gospodarcza z krajami Europy Wschodniej*, Ministerstwo Gospodarki (data pobrania 13.09.2011), www.msz.gov.pl – *Informator ekonomiczny o krajach świata*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. (data pobrania 13.09.2011).

Wysokie wartości tempa wzrostu PKB nie dają jednak wystarczających podstaw do całościowej oceny sytuacji gospodarczej. Należy brać pod uwagę, że ich wartość była determinowana w części krajów przez korzystny poziom cen eksportowanych przez nie surowców. Spadek cen na rynkach światowych będzie miał natychmiastowe skutki dla wartości i dynamiki PKB. Na przykład w Azerbejdżanie aż 38,3%

¹ M. Poniatowska-Jaksch, *WNP jako specyficzne miejsce międzynarodowej ekspansji przedsiębiorstw*, [w:] *Eksport polskich przedsiębiorstw na rynki Wspólnoty Niepodległych Państw – szanse i bariery*, red. M. Poniatowska-Jaksch, SGH, Warszawa 2010, s. 24.

PKB pochodzi z eksploatacji i eksportu ropy naftowej. Niekorzystnie z punktu widzenia trwałości wzrostu gospodarczego kształtują się struktury gospodarek. Obok wspomnianej silnej pozycji sektora wydobywczego i energetycznego stwierdzić należy mały udział usług w tworzeniu PKB (w Azerbejdżanie i Turkmenistanie poniżej 30%). Jednocześnie w takich krajach, jak Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan, jest bardzo wysoki udział rolnictwa w PKB (ok. 25%)². Wysoki udział sektorów o wysokiej podatności na zmiany koniunktury w otoczeniu zewnętrznym będzie w dłuższej perspektywie czynnikiem utrudniającym utrzymanie korzystnych tendencji wzrostowych. Wpływa również na amplitudę dynamiki obrotów handlowych z zagranicą.

Warto zwrócić uwagę na niskie wartości wskaźnika PKB *per capita* w większości krajów Wspólnoty. Jedynie w Rosji i Kazachstanie jego poziom można uznać za zbliżony dla krajów o średnim poziomie rozwoju. W pozostałych państwach jest on zdecydowanie niższy, a w niektórych bardzo niski – Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan. Świadczy to źle o atrakcyjności rynków dla inwestorów zagranicznych i wielkości popytu wewnętrznego.

Kraje WNP ustabilizowały wskaźniki inflacji na poziomie 7-10%, co oznacza znaczny postęp w stosunku do lat wcześniejszych. Trudno jednak bez szczegółowej analizy sytuacji gospodarczej określić trwałość tych tendencji. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia, można przypuszczać, że przynajmniej część gospodarek może mieć także problemy z utrzymaniem poziomu cen na relatywnie stabilnym poziomie. Także notowane wartości stopy bezrobocia mogą budzić wątpliwości. Co prawda niemal wszystkie kraje miały niskie, jednocyfrowe bezrobocie, ale należy uwzględnić wysoki udział w zatrudnieniu sektora państwowego oraz rolnictwa. Realizacja niezbędnych reform i konieczna dalsza restrukturyzacja gospodarek spowoduje wzrost bezrobocia, podobnie jak stało się to w transformowanych gospodarkach krajów Europy Środkowej.

Kluczowe znaczenie dla sytuacji gospodarczej w regionie miała i ma koniunktura w Rosji, z rynkiem której większość państw jest silnie związana. Uzależnienie to przy braku atutów do rozwoju współpracy z innymi partnerami gospodarczymi skutkowało znacznymi problemami przez niemal całą dekadę lat 90. Rosja wśród państw WNP zdecydowanie dominuje potencjałem gospodarczym. W 2008 roku miała 76-procentowy udział w PKB Wspólnoty³. Natomiast w 2010 r. udział wynosił 68% w eksporcie towarów, 60,1% w imporcie towarów, 55,4% w eksporcie usług i 65,6% w imporcie usług krajów WNP⁴. Rosja dysponuje największymi na świecie udokumentowanymi złożami gazu ziemnego (aż do 48 bilionów m³), drugimi pod względem wielkości zasobami węgla kamiennego (ok. 160 mld ton) oraz olbrzymimi zasobami ropy naftowej, dającymi Rosji ósme miejsce w światowych rankingach

² Tamże, s.27.

³ M. Poniatowska-Jaksch, wyd. cyt., s. 33.

⁴ *International Trade Statistics 2011*, World Trade Organization, Geneva 2011, s. 209-223.

(sięgające 6,7 mld ton), oceniane na 6,2% zasobów światowych⁵. Dobra sytuacja gospodarcza przejawiała się także stabilną sytuacją finansów publicznych i wysoką dynamiką popytu wewnętrznego. Znacznie wzrosły rezerwy walutowe FR. Ich wartość zwiększyła się z 76,9 mld USD w 2004 r. do 478,6 mld USD na koniec roku 2008⁶. Źródłem rezerw w tym okresie była przede wszystkim nadwyżka w obrotach handlu zagranicznego, której przyczyn należy upatrywać w bardzo korzystnych tendencjach kształtowania się cen na surowce energetyczne na rynkach światowych. Rezerwy rosły także ze względu na napływ walut obcych do Rosji w związku z rosnącym zadłużeniem podmiotów rosyjskich na międzynarodowym rynku finansowym. Całkowite zadłużenie zagraniczne Rosji na koniec 2008 r. miało wartość 465,4 mld USD, w tym aż 411 mld USD stanowiło zadłużenie podmiotów gospodarczych⁷. Pomimo tak korzystnych opinii można mieć uwagi dotyczące niebezpieczeństw dla perspektyw sytuacji gospodarczej. Jednym z nich jest wysokie uzależnienie gospodarki od sytuacji na rynkach surowców energetycznych. Udział sektora wydobywania i obrotu ropą naftową i gazem ma sumarycznie ok. 60% udziału w dochodach budżetu federalnego⁸. Spadek cen na rynkach światowych ma więc bezpośrednie przełożenie na sytuację budżetu, a pośrednie także na koniunkturę gospodarczą. Ryzyko w tym zakresie wydaje się tym bardziej realne, że możliwości wydobywcze sektora są obecnie wykorzystane w wysokim stopniu i trudno oczekiwać ich wzrostu bez nowych inwestycji i wdrożenia postępu technicznego. Źródłem kapitału, a przede wszystkim nowych technologii, mogą być inwestorzy zagraniczni. Ten aspekt jest szczególnie istotny w kontekście zakładanej przez rosyjskie władze zmiany modelu rozwoju z surowcowo-energetycznego na proinnowacyjny.

3. Tendencje w handlu zagranicznym i napływie zagranicznych inwestycji bezpośrednich

Analiza danych dotyczących handlu międzynarodowego w ostatniej dekadzie wskazuje na dwa istotne wnioski. Po pierwsze, następował powolny, ale systematyczny wzrost udziału państw byłego ZSRR w obrotach globalnych. Było to skutkiem wyższej od światowej dynamiki obrotów, jaką notowano aż do roku 2009. Po drugie, pomimo wysokiej dynamiki wymiany handlowej, znaczenie państw WNP w handlu światowym jest nadal relatywnie niewielkie. Udział w światowym eksporcie towarów jest poniżej 4%, a w imporcie poniżej 3%. Nieco wyższe wartości, jakie odnotowano w 2008 r., były wynikiem silnego wzrostu cen na surowce energetyczne, które

⁵ A. Łomanowski, B. Musiałowicz, *Kierunki rosyjskiej polityki zagranicznej*, www.bbn.gov.pl – oficjalna strona Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

⁶ J. Rutkowski, *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, [w:] *Polska – Rosja. Stosunki gospodarcze 2000-2020*, red. P. Bożyk, WSE-I, Warszawa 2009, s. 30.

⁷ Tamże, s. 32.

⁸ J. Rutkowski, wyd. cyt., s. 27.

dominują szczególnie w eksporcie krajów WNP. W handlu usługami znaczenie analizowanej grupy krajów było jeszcze niższe. Szczegółowe dane dla lat 2000-2010 zamieszczone są w tab. 2.

Tabela 2. Udział krajów WNP w handlu światowym w latach 2000-2010 (w %)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Udział w globalnym eksporcie towarów	2,26	3,28	3,56	3,72	4,36	3,60	3,86
Udział w globalnym imporcie towarów	1,20	2,00	2,25	2,65	3,03	2,62	2,69
Udział w globalnym eksporcie usług	1,19	1,66	1,82	1,98	2,22	2,10	2,15
Udział w globalnym imporcie usług	1,65	2,49	2,59	2,87	3,16	2,87	3,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Trade Statistics 2011*, World Trade Organization, Geneva 2011, s. 209-223.

Udział krajów WNP w światowym eksporcie wynosił w 2010 r. ok. 3,9%. Jeżeli nie uwzględniać wartości handlu rosyjskiego, to udział pozostałych krajów wynosił jedynie 1,23% w eksporcie i 1,07% w imporcie. Udziały w światowej wymianie usług były jeszcze niższe, gdyż bez Rosji wynosiły w 2010 r. odpowiednio 0,96 i 1,05%⁹. Świadczy to o marginalnym znaczeniu krajów WNP w międzynarodowej wymianie handlowej. Podobny niski poziom miał udział analizowanych krajów w napływie kapitału w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Dla wszystkich krajów był on na poziomie 3,8%, a pomijając inwestycje w Rosji i Kazachstanie, wynosił jedynie 1,3%¹⁰.

Pamiętać także należy, że Rosja określa kraje byłego ZSRR jako tzw. bliską zagranicę i traktuje je jako sferę swoich wyłącznych wpływów politycznych i gospodarczych. Sytuacja gospodarcza w państwach byłego ZSRR jest nadal w dużym stopniu determinowana możliwościami uniezależnienia się od dostaw surowców energetycznych z Rosji. Wpływa to bowiem na rzeczywistą niezależność na polu politycznym i gospodarczym. Te państwa, które posiadają znaczące własne zasoby naturalne, odnotowują wysoki wzrost gospodarczy i rozwijają stosunki gospodarcze z krajami spoza obszaru byłego Związku Radzieckiego. W takiej sytuacji znajdują się takie kraje, jak Azerbejdżan, Kazachstan i Turkmenistan. Ma to odzwierciedlenie w strukturze towarowej ich eksportu, w której paliwa i surowce miały udział w wysokości 95,7% w Azerbejdżanie i 82,9% w Kazachstanie¹¹. Wpłynęło to także na istotne zmiany struktury geograficznej ich handlu, ponieważ najważniejszym partnerem handlowym stały się dla nich kraje Unii Europejskiej. Azerbejdżan swój sukces gospodarczy zawdzięcza otwarciu sektora surowcowego na inwestycje zagraniczne.

⁹ *International Trade Statistics...*, s. 209-223.

¹⁰ *World Investment Report 2011*, UNCTAD, New York i Geneva 2011, s. 2, dane z tab. 3.

¹¹ <http://stat.wto.org/CountryProfiles.htm> – baza danych Światowej Organizacji Handlu (data pobrania 14.03.2012).

Wejście do gospodarki firm wydobywczych z krajów wysoko rozwiniętych pozwoliło na unowocześnienie i wzrost poziomu wydobycia. Budowa gazociągu do Turcji daje możliwość realnego połączenia z systemami przesyłu gazu w Europie. Pozwala to na prowadzenie skutecznej polityki utrzymywania dobrych relacji z Rosją przy jednoczesnym rozwijaniu współpracy z Unią Europejską¹². Podobny surowcowy charakter ma gospodarka Kazachstanu. Wydobycie i eksport nieprzetworzonych surowców stanowi główne źródło wzrostu gospodarczego. Potencjał złóż ropy naftowej plasował Kazachstan na trzecim miejscu na świecie pod względem wielkości rezerw tego surowca według danych z 2006 r. Kraj stara się także wykorzystać swoje położenie, aby przejąć rolę korytarza transportowego w relacjach gospodarczych z krajami Azji Wschodniej i Środkowej. Turkmenistan jest w posiadaniu jednych z największych na świecie złóż gazu ziemnego. Jednak osiągnięciu korzyści z tego tytułu przeszkadza polityka izolacjonizmu realizowana przez miejscowe władze. Silny wpływ wewnętrznej sytuacji politycznej na relacje gospodarcze jest zresztą charakterystyczny dla większości państw regionu. Brak demokratycznych struktur stanowi korzystne warunki dla rządów dyktatorskich. W połączeniu z silnym wpływem czynników kulturowych powoduje to powstawanie specyficznych systemów władzy. Polityka prowadzona przez władze takich krajów, jak Tadżykistan, Uzbekistan czy Kirgistan, jest tego najlepszym przykładem. Kraje te nie wykorzystują w pełni swoich szans rozwojowych wynikających z zasobów i położenia geopolitycznego. Nie wykazują także jednoznacznej woli zerwania silnych powiązań z Rosją. Wolę taką przejawia natomiast Gruzja, która formułuje deklarację zbliżenia politycznego i gospodarczego z NATO i z Unią Europejską. Próba realizacji tych dążeń doprowadziła do pogorszenia stosunków z Rosją, a w konsekwencji do wybuchu w 2008 r. kilkudniowej wojny. Gwałtowność tych wydarzeń miała oczywiście negatywny wpływ na stan stosunków gospodarczych z Federacją Rosyjską, która nie zalicza się obecnie do grona pięciu najważniejszych partnerów w gruzińskim handlu¹³. Silnie uzależniona gospodarczo i militarnie jest natomiast Armenia, choć w jej przypadku to także Unia Europejska jest głównym partnerem w eksporcie i imporcie. Specyficzna sytuacja dotyczy Białorusi, Moldowy i Ukrainy. Państwa te są sąsiadami Unii Europejskiej i przynajmniej deklaracyjnie chcą rozwijać stosunki (przede wszystkim gospodarcze) z tym ugrupowaniem. Z drugiej natomiast strony są ściśle uzależnione od rosyjskich dostaw surowców energetycznych i zbytu dla eksportu na rosyjskim rynku. Rosja pozostaje głównym partnerem handlowym z udziałem 26,1% w eksporcie i 36,5% w imporcie Ukrainy oraz odpowiednio 38,5 i 51,3% w handlu Białorusi¹⁴. Brak więc z ich strony jednoznacznego kierunku roz-

¹² R. Cheda, *Prucie po szwach*, „Polityka” nr 37 (2824) z 2011 r., s. 44-45.

¹³ http://stat.wto.org/CountryProfiles/GE_e.htm – baza danych Światowej Organizacji Handlu (data pobrania 14.03.2012).

¹⁴ http://stat.wto.org/CountryProfiles/BY_e.htm – baza danych Światowej Organizacji Handlu (data pobrania 14.03.2012).

woju stosunków. Zmiany, które następują w tym zakresie, mają najczęściej związek z wewnętrzną sytuacją polityczną.

Tabela 3. Wartość obrotów handlowych i napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w krajach byłego ZSRR w 2010 r. (w mln USD)

Kraj	Wartość eksportu	Wartość importu	Saldo obrotów handlowych	Wartość BIZ
Armenia	1011,4	3 782,9	-2 771,5	732,1
Azerbejdżan	26 476,0	6 746,0	19 730,0	2 899,0
Białoruś	25 226,0	34 868,0	-9 642,0	1 309,4
Gruzja	1 583,0	5 096,0	-3 513,0	553,1
Kazachstan	59 217,0	29 760,0	29 457,0	17 300,0
Kirgistan	1 760,0	3 223,0	-1 463,0	660,9 ^a
Mołdowa	1 582,1	3 855,3	-2 273,2	158,5
Rosja	400 132,0	248 738,0	151 394,0	13 810,0
Tadżykistan	1 195,3	2 900,0	-1 704,7	159,1 ^a
Turkmenistan	6 500,0	5 600,0	900,0	1 200,0 ^b
Ukraina	51 478,0	60 911,0	-9 433,0	4 660,0
Uzbekistan	11 857,0	8 386,0	3 471,0	2 200,0 ^a

^a – dane dla roku 2009; ^b – dane dla roku 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: <http://stat.wto.org/CountryProfiles.htm> – baza danych Światowej Organizacji Handlu (data pobrania 14.03.2012), www.mg.gov.pl – *Współpraca gospodarcza z krajami Europy Wschodniej*, Ministerstwo Gospodarki (data pobrania 13.09.2011.), *Informator ekonomiczny o krajach świata*, www.msz.gov.pl – Ministerstwo Spraw Zagranicznych. (data pobrania 13.09.2011).

Większość krajów odnotowywała ujemne saldo handlu zagranicznego. Wyjątkiem były jedynie kraje-eksporterzy surowców energetycznych, co wynikało ze wspomnianego wcześniej korzystnego poziomu cen na rynkach międzynarodowych. Warto nadmienić, że większość gospodarek charakteryzuje wysoki udział eksportu i importu w PKB. Udział eksportu w PKB wynosił w 2008 r. w Azerbejdżanie 67,6%, na Białorusi 65,2%, w Kazachstanie 60,7% i Uzbekistanie 71,9%. Natomiast udział importu w PKB najwyższy był w Mołdowie 96,9%, na Białorusi 71,2%, w Gruzji 59,2% i Tadżykistanie 58,3%¹⁵. Tak wysokie udziały wskazywać mogą na dużą otwartość tych gospodarek. Należy jednak brać pod uwagę mały potencjał gospodarczy wymienionych krajów oraz to, że powiązania handlowe są dość jednoznacznie zorientowane geograficznie jedynie na kraje regionu. Niska wartość zagranicznych inwestycji bezpośrednich świadczy o ograniczonej atrakcyjności inwestycyjnej oraz wysokim ryzyku działalności na tych rynkach. Większość inwestycji zagranicznych

¹⁵ M. Poniatowska-Jaksch, wyd. cyt., s. 25.

trafiła w 2010 r. do Rosji i Kazachstanu, choć i tak ich poziom należy uznać za niski w stosunku do potrzeb tych gospodarek. Biorąc pod uwagę wielkość napływu inwestycji oraz ich strukturę branżową, za główne motywy inwestycyjne należy uznać przesłanki zaopatrzeniowe i kosztowe (przede wszystkim inwestycje w przemyśle wydobywczym). Napływ kapitału zagranicznego do tych krajów jest szczególnie istotny z punktu widzenia rozwoju, a przed wszystkim modernizacji gospodarek. Planowana zmiana modelu rozwoju, potrzeba unowocześnienia struktury czy też często konieczność tworzenia od podstaw nowych gałęzi gospodarki kreuje popyt na nowoczesne technologie, które napływają z zagranicznymi inwestycjami. Ograniczenia w napływie inwestycji zagranicznych mogą się nasilić w warunkach pogarszania koniunktury w gospodarce światowej. Kryzys powoduje bowiem zmniejszenie skłonności do inwestycji ze strony korporacji międzynarodowych. Dotyczy to przede wszystkim ograniczenia inwestycji na rynkach o wysokim poziomie ryzyka, a taki charakter ma większość rynków krajów WNP.

Perspektywy rozwoju gospodarek krajów byłego ZSRR, pomimo dość korzystnych wskaźników gospodarczych, nie są oceniane pozytywnie. Część państw znajduje się w dalszym ciągu w sytuacji uzależnienia gospodarczego i politycznego od Rosji. Dotyczy to szczególnie krajów o relatywnie największym potencjale rozwojowym (Ukraina, Kazachstan, Białoruś). Sytuacja w Rosji determinuje tempo i kierunek zmian w byłych republikach. Sytuacja taka nie sprzyja także zwiększeniu napływu inwestycji zagranicznych, które mogłyby się stać czynnikiem przyspieszenia unowocześnienia gospodarki. Wydaje się, że w takich warunkach utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego i dynamiczny rozwój stosunków gospodarczych z zagranicą będą w większości państw niezwykle trudne.

Literatura

- Cheda R., *Prucie po szwach*, „Polityka” nr 37 (2824) z 2011 r.
Informator ekonomiczny o krajach świata, www.msz.gov.pl – Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP.
International Trade Statistics 2011, World Trade Organization, Geneva 2011.
Łomanowski A., Musiałowicz B., *Kierunki rosyjskiej polityki zagranicznej*, www.bbn.gov.pl – Biura Bezpieczeństwa Narodowego.
Poniatowska-Jaksch M., *WNP jako specyficzne miejsce międzynarodowej ekspansji przedsiębiorstw*, [w:] *Eksport polskich przedsiębiorstw na rynki Wspólnoty Niepodległych Państw – szanse i bariery*, red. M. Poniatowska-Jaksch, SGH, Warszawa 2010.
Rutkowski J., *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, [w:] *Polska – Rosja. Stosunki gospodarcze 2000-2020*, red. P. Bożyk, WSE-I, Warszawa 2009.
World Investment Raport 2011, UNCTAD, New York i Geneva 2011
Współpraca gospodarcza z krajami Europy Wschodniej, www.mg.gov.pl – Ministerstwo Gospodarki RP
www.data.worldbank.org – baza danych Banku Światowego.
www.stat.wto.org – baza danych Światowej Organizacji Handlu.

THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC RELATIONS WITH FOREIGN COUNTRIES OF THE FORMER USSR

Summary: A research goal of this study is to characterize the development of foreign economic relations with countries of the former Soviet Union. An attempt to assess the extent and nature of the links with the global economy is taken. In order to reach the objective a descriptive analysis of basic economic indicators characterizing relations with the CIS countries is performed. There are also indicated the main trends in trade of the countries analyzed and the main factors affecting the changes.

Keywords: Commonwealth of Independent States, foreign trade, export, import, foreign direct investment.